

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ Γ' — 31 Δεκεμβρίου 1909. — ΤΕΥΧΟΣ Δ'.

Η ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΤΗΣ ΦΟΥΜΙΣΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Ὁ Γουλιέλμος Βάγνερ εξέδωκε τῷ 1874 ἐκ τοῦ Βιενναίου κώδικος Theologicus graecus 297 (Nessel 244) ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Eis Venetian* δημῶδες ποίημα, ἐν τῷ κώδικι καταλογάδην γεγραμμένον, ἐν ᾧ περιγράφεται ἡ Βενετία, τοῦ στιχουργοῦ ἐμμένοντος ἰδίως εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ τοῦ παλατιοῦ τῶν δογῶν¹.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκδοσις αὕτη εἶδετο πολλαχῶς ἀναθεωρήσεως, ἀντιβαλὼν τὸν κώδικα τῷ 1906, ἐκδίδω αὐτὸ ἐνταῦθα ἐκ νέου. Καὶ τὰς μὲν γραφὰς τοῦ κώδικος ἐδήλωσα διὰ τοῦ K, τὰς δὲ τοῦ Βάγνερ διὰ τοῦ W.

Ἐχει δὲ τὸ οὕτως ἀναθεωρηθὲν ποίημα ὧδε:

Διήγησις τῆς φουμιστῆς Βενετίας².

Ἐδὰ συνάξου, λογισμέ καὶ λεπτινὴ μου γνῶσι,
καὶ ἴμιλει, γλῶσσα, φρόνιμα καὶ ὁ νοῦς μου ἄς θεμελιώσῃ.
Ἐδὰ ἄς σμίξωμεν οἱ τρεῖς, ἀληθινὰ ἄς λαλοῦμεν,
εὐγενικὰ ἄς το γράψωμεν, φρόνιμα ἄς το ποῦμεν.

¹ *Guilelmus Wagner Carmina graeca medii aevi*. Ἐν Λειψίᾳ, 1874 σ. 221 κ.λ.

² Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, λανθανούσης ἐν τινι στενῷ ἐρυθρῷ ἐπιτίτλῳ, ὁ Wagner οὐδένα κοίτῃται λόγον, ἀντικαταστήσας αὐτὴν ἀυθαίρετως διὰ τῶν λέξεων *Eis Venetian*.

1. ἐδὲ (καὶ 3) K: ἐδᾶ W λεπτινὴ W: λεπτινὴ K γνῶσι W: γνῶσι K
2. ἴμιλει W: ἴμιλι K (καὶ 4) φρόνιμα W: φρόνιμα K ὁ νοῦς W:
ὁ νοῦς K (καὶ κατωτέρω πανταχοῦ) ἄς W: ἄς K θεμελιώσῃ W: θεμε-
λιώσει K 3. σμίξωμεν W: μίξωμεν K ἀληθινὰ ἴγραφα: ἀληθινὰ K:
ἀληθίν' W 4. εὐγενικὰ K: εὐγενικ' W (δὲς) τὸ K: τὸ W

Βλέπετε μὴ ἀσκοντάψωμεν καὶ καταδικαστοῦμεν.

φ. 115⁶ Ἀρῆτε, πόνοι τοῦ κορμιοῦ, τὰ χεῖλη νά λαλοῦ || σιν,

τὴν Βενετιάν τὴν φουμιστὴν ὡς εἶδα νά 'παινέσω,

τὴν ἱστοροζωγράφητην, παράξενα κτισμένην.

Νερά 'νε τὰ θεμέλια της καὶ αὐτὴ σιδερωμένην.

10 Ἰπικάζω οὐδὲν εὐρίσκεται χώρα νά τὴν ὁμοιάζῃ,

εἰ τις πολλὰ παράξενη πλούσια νά τὴν 'ταιριάξῃ,

διὰ τὴν ἐνὶ βρύσι ἀφύρατος, πλατὺν ἀναενδράδι

καὶ μάννα με τοὺς ἄρχοντας καὶ ἄροσερον λιθάδιον.

Ἡ πλατὴς της μ' ἰσκότισεν ἀρχῆς ὄντα τὴν εἶδα.

15 Πολλὰ 'τον μέγας καὶ 'ψηλὸς καὶ 'πικασμένος ἄρχων

ὀπώδωσεν καὶ τὴν βουλήν καὶ 'κτίστη ὁ Ἅγιος Μάρκος.

Τὰ τέσσαρα ἄλογα ἔφριξα τῆς Πόλις καμωμένα

πῶς στέκονται ἀπάνωθεν τῆς πόρτας φορτωμένα

καὶ φαίνεται σε 'πιλαλοῦν τὰ παρδοφουμισμένα.

20 Ἀπάνωθεός των ἐκείνων στέκονται οἱ Προφῆται.

Ἄνετρανίζω καὶ θωρῶ τὸ φουμος τῶν Προφῆτων,

τὸν ἅγιον Μάρκον τὸν χρυσόν, τὸ φουμος τῶν λεόντων.

5. βλέπετε W: βλέπεται K ἀσκοντάψωμεν K: ἀσκοντέψωμεν W

6. κορμιοῦ τὰ χεῖλη W: κορμίου ταχεῖλη K 7. βενετιάν K: Βενετιάν W εἶδα W: ἦδα K 'παινέσω W: πενέσω K 8. ἱστοροζωγράφητην K: ἱστοροζωγραφιστὴν W 9. καὶ K: κ' W αὐτὴ σιδερωμένη W: αὐτοὶ σιδερωμένη K 10. 'πικάζω οὐδὲν εὐρίσκεται W: πικάζω οὐδὲν εὐρίσκεται K (καὶ 11) νά τὴν K: νά τὴν W ὁμοιά-

ζῆ W: ομιάζει K 11. εἰ τις πολλὰ W: ἂτις πο K ταιριάξῃ W: τεριαίζει K 12. διὰ τὴν ἔγραφα: διὰ τί K: διὰ τί W ἐνὶ ἔγραφα: ἐν K: ἐναι W βρύσι ἔγραφα: βρύση KW πλατὺν W: πλατὴν K ἀναενδράδι ἔγραφα κατὰ τὴν παρὰ τῷ W προταθείσαν διόρθωσιν τοῦ Βιέλα: ἀναενδράση K: ἀναενδράση W 13. καὶ μάννα ἔγραφα: καὶ μάννα KW: καμάρια προτίσινεν ὁ Βυτσίαν παρὰ τῷ W με W: με K λιθάδιον W: λιθάδην K 14. μ' ἰσκότισεν W: μεσκότισεν K ἀρχῆς K: ἀρτι W ὄντα W: ὄντα K εἶδα W: οἶδα K 15. πολλὰ 'τον W: πολλάτον K 'ψηλός W: ψιλός K 'πικασμένος W: πικασμένος K 16. ὀπώδωσεν ἔγραφα: ὀπόδωσεν K: ὀποῦ 'δωσεν W κτίστη W: κτίστην K Μάρκος ἔγραφα: Μάρκος KW

17. ἔφριξα W: ἔφριξα K πόλις K: πόλις W καμωμένα W: καμωμένα K 18. ἀπάνωθεν K: ἀπάνωθεν W φορτωμένα W: φορτωμένα K 19. φαίνεται W: φένεται K 20 (καὶ 23). ἀπάνωθεός των W: ἀπάνωθεός των K 21. θωρῶ W: θωρῶ K 22. τὸν ἅγιον W: τῶν ἁγίων K Μάρκον ἔγραφα: Μάρκον WK τὸ φουμος W: τὸν φουμος K

Ἄπανωθεός των ἐκεινῶν (στέκονται) οἱ τρεῖς οἱ ἀδελφοί του,
οἱ ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ οἱ συνομήλικοί του.
Εἰς τὸ πρῶτον καντούνιον (στέκεται) ἡ πρώτη χαρὰ τοῦ κόσμου, 25
ὁ πρῶτος ὁ Εὐαγγελισμὸς, ἡ ἐλευθερία τοῦ κόσμου.
Πῶς γονατίζει ἡ δέσποινα, τοῦ Ἀδάμ ἡ σωτηρία
καὶ λέγει τὴν ὁ ἄγγελος τὸ Χαῖρε ἡ Μαρία.
Καὶ πρὸς τὰ πλάγια καὶ παντοῦ στέκονται οἱ Ἀποστόλοι,
(οἱ) μαρμαροκουβουκλοσκέπαστοι καὶ μαρμαροκτισμένοι. 30
Χαρτῖα κρατοῦν ἔς τὰ χέρια τους οἱ θαυμαστοὶ Ἀποστόλοι
καὶ κατωθεός των ἐκεινῶν ἄνθρωποι ἐγυμνωμένοι
βαστοῦν τὴν στάμναν τοῦ νεροῦ ἔς τὸν νῶμον φορτωμένη.
Ἀπήτης τὰ ἔξω εἶδα τὰ ἐμπῆκα καὶ εἰς τὰ μέσα
τὸν πάτον εἶδα καὶ ἴφριζα, τὰ πλάγια πῶς τὰ στέσαν 35
καὶ τὸ κουβουκλοσκέπαστον τὸ πῶς τὸ κουβουκλώσαν.
Τότες δεξιὰ μου ἐγύρισα, τὴν σκάλαν ἀνεβαίνω
εἰς τὸ παλάτι τὸ χρυσόν, τ' ὁμορφοκαμωμένον,
ὁποῦ ἔκτισεν ἡ φρόνεις καὶ ἐνε χαριτωμένον.
Ἄνετρανίζω καὶ θωρῶ θρονὶν τὸ πλουμισμένον, 40
ἔς τ' ὁποῖον θρονὶν καθέζεται ντούζης τῆς Βενετίας.
Ἄπανωθεός του στέκεται κυρὰ ζωγραφισμένη.

23. στέκονται K: ἰξωδῆσαι W 24. Εὐαγγελισταὶ ἴγραφα: εὐαγγελι-
στοὶ K: ὀαγγελισταὶ W συνομήλικοι W: συνομήλοικῆ (οὐχὶ συμμο-
λοικῆ ὡς ἀέγνω W) K 25. εἰς τὸ πρῶτον ἴγραφα: εἰς τὸ πρῶτον K: ἔς τὸ
πρῶτον τὸ W καντούνιον W: καντούνην K στέκεται K: ἰξωδῆσαι W
26. πρῶτος ὁ K: πρῶτος W ἐλευθερία K: ἐλευθεριὰ W 27. γο-
νατίζει W: γονατίζη K 29. στέκονται K: στέκοντ' W 30. οἱ K:
λείπει W μαρμαροκουβουκλοσκέπαστοι W: μαρμαροκουβουκλοσκέ-
παθοὶ K 31. χαρτῖα K: χαρτῖὰ W ἔς τὰ W: εἰς τὰ K 32. κατω-
θεός K: κάτωθεν W των W: τῶν K 33. στάμναν ἴγραφα: στρά-
ταν KW νῶμον W: νόμον K φορτωμένη K: φορτωμένοι W
34. εἶδα W: οἶδα K ἐμπῆκα W: ἐμπῆκα K 35. εἶδα W: οἶδα K
ἴφριζα W: φρουζα K πῶς K: ποῦ W 36. τὸ κουβ. W: τοκουβ K
τὸ πῶς W: τοπῶς K 37. τότες (;) K: τότε W ἐγύρισα W: ἐγύ-
ρισα K 38. τ' ὁμορφ. W: τὸ μορφ. K 39. ὁποῦ κτισεν W: ὁπού-
κτισεν K ἐνε ἴγραφα: ἐναὶ KW 40. καὶ θωρῶ W: καιθωρῶ K
41. ἔς τ' ὁποῖον ἴγραφα: τὸ πῖον K: (ἔς) τὸ ποῖον W θρονὶν W: θρονήν K
ντούζης K: τούζης W 42. ἀπανωθεός W: ἀπανοθεός K

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Σπαθὴν κρατεῖ ἔς τὸ χεῖρὶν της, ἔς τὴν ἄλλην της τὸ ζύγιν,
 νὰ φοβερῖζη τὸ σπαθὴν, ἄδολα νὰ ἡμεράζη.

45 Ἄνετρανίζω καὶ θεωρῶ [ἐκεῖνα] τὰ παγκάλια

ἔπου κάθονται οἱ ἄρχοντες, τὰ φρόνιμα κεφάλια
 νὰ δώσουν λόγον καὶ βουλήν καὶ φρόνεις καὶ τάξιν,
 τὸν λόγον νὰ ἡμεράζουσιν, με τάξιν νὰ τον λέγουν.

Ἄνετρανίζω καὶ θεωρῶ τὸν πόλεμον τὸν μέγαν,

50 τὸν ἔδοσεν, ὡς βλέπομεν, ὁ ῥήγας ὁ Μπαροῦσος
 καὶ ἔμπηκε τότε, λέγουσιν, αὐτίκα εἰς τὴν Ῥώμην.

Τότε κάτου ἐκατέβηκα, τὴν λότζαν ἰσυντήρουν
 τὴν μαρμαροθεμελιωτὴν τὸ πῶς ἦτο τριγύρου.

Ἐ ^{τὸ} πρῶτον καντοῦνιν στέκομαι καὶ θαύμασμαν ἐβλέπω.

55 Ἄνετρανίζω καὶ θεωρῶ τὸν Νῶς μεθυσμένον

ὅπου τὸν εἶχεν τὸ κρασί πολλὰ σφικτὰ δεμένον.

Ὁ εἰς τοῦ υἱὸς τὸν ἔσκεπαζεν ὡς εἶδεν καὶ λυπεῖτον,

ὁ ἄλλος τὸν ἐμάλλονε καὶ δείχνει καὶ τὸν ἄλλον.

Ἐ τὸν δεῦτερον τὸν ρούκουνα τὸ εἶδα ἐθλίβηκά το.

43 (καὶ 44). σπαθὴν W: σπαθὴν K ἔς τὸ χεῖρὶν W: σοχατρίν K
 ἔς τὴν ἄλλην W: ζηνάλην K ζύγιν W: ζήγην K 45. νὰ φοβερῖζη W:
 ναφοβερῖζει K ἄδολα ἔνευ λόγου θεωρεῖ suspectum ὁ W νὰ ἡμεράζη W:
 να ἡμεράζει K 45 (καὶ 49). ἀνετρανίζω W: ἀνετρανήζω K
 (καὶ 49). θεωρῶ W: θεωρῶ K ἐκεῖνα προσέθηκε σημειῶνων poteram etiam
 (τὰ τίμια) W: λείπει K παγκάλια W: παγκαλια K 46. ἔπου κάθον-
 ται οἱ ἄρχοντες ἱγραφα: ὅπου κάθεται: οἱ ἄρχοντες (λίξις διαγεγραμμένη)
 οἱ εὐγενεῖς (ἐνθα τὸ γενεῖς διαγεγραμμένον) K: ποῦ (οἱ ἄρχοντες) καθέζον-
 ται W φρόνιμα W: φρόνημα K 47. νὰ δώσουν W: ναδόσουν K
 48. με τάξιν νὰ τον λέγουν ἱγραφα: μετὰξιν νατὸν λέγουν K: νὰ λέ-
 γουν τον με τάξιν ἔνευ λόγου μετέθηκε W 50. ἔδοσεν ἱγραφα: ἔδωσεν KW
 51. καὶ ἔμπηκε ἱγραφα: καὶ μπήκε K: κ' ἔμπηκε W 53. τὸ πῶς W:
 τοπιῶς K 54. ἔς τὸ πρῶτον W: εἰς τὸ πρῶτον K καντοῦνιν ἱγραφα:
 κατοῦνιν (οὐχὶ κατοῦνιν ὡς ἀνέγνω W) K: καντούνιον W στέκομαι
 καὶ θαύμασμαν ἐβλέπω (οὐχὶ θαῦμα μέγα βλέπω ὡς ἀνέγνω W) K:

55. μεθυσμένον ἱγραφα: βυθισμένον K: βυθισμένον W 56. σφικτὰ W:
 σφυκτὰ K 57. ἔσκεπαζεν W: ἐσκεπαζεν K εἶδεν W: οἶδεν K
 λυπεῖτον K: λυπατόν W 58. ἐμάλλονε ἱγραφα: ἐμάλονε K: ἐμά-
 λονε W δείχνει W: δείχνη K τὸν ἄλλον ἱγραφα: τὸν ἄλον (οὐχὶ
 τὸν ἄτον ὡς ἀνέγνω W): τὸ ἐνά τον! σημειῶνων possis με τὸ ἐνά τον W
 59. δεῦτερον W: δεῦτερόν K τὸν ἱγραφα: του K: τὸ W ρού-
 κουνα W: ρούκανον K εἶδα W: οἶδα K

- Ἄδὰμ καὶ Εὐὰ στέκονται ἔξω γεγυμνωμένοι 60
 ὅπου ἔχον τὸν παράδεισον καὶ ἔβγηκασιν θλιμμένοι.
 Ἐ τὴν μέσην ἔχουν τὸ δένδρον, τὸ ἔφειδι ἔνε ζωσμένον,
 ποῦ τοὺς ἀναθεμάτισεν τὸ ἀναθεματισμένον.
 Ἀπανωθεὸς τοῦ στέκεται ἄγγελος στρατιώτης.
 Ῥομφαίαν κρατεῖ εἰς τὴν χέραν του, εἰς τὴν ἄλλη του || κοντάκιν φ. 156*
 καὶ γράφει τὴν ἐξόρισιν τοῦ πρωτοπλάστου ἀνθρώπου. 66
 Ἀπανωθεὸς τῶν ἐκείνων στέκει ἀνθρώπος ἄλλος
 τὸ Καλημέρα λέγει γὰρ, τὸ Καλημέρα ἄλλοι,
 τὸ Καλημέρα μὴ λέγει καὶ σύρνει με ἐκ τὴν χέρα
 ἐκεῖ πάγει καὶ στέλνει με ἔς τὸν ρούκουνα τὸν τρίτον. 70
 Ἀνετρανίζω καὶ θωρῶ τὸ φούμος τῶν Προφῆτων,
 τὸν Σολομῶντα τὸν σοφόν, καὶ κάθεται ἔς τὸν θρόνον
 μέ στέμμαν τὸ βασιλικόν, ὡς ἦτον εἰς τὸν κόσμον.
 Ὀμπρὸς ὁ καπετάνης του, καὶ κρίσιν ἐπολέμα
 βρέφος κρατεῖ ἔς τὰς χεῖράς του, θέλει νὰ τ' ἀφανίσῃ
 ἀνασηκόνει τὸ σπαθίν, δείχνει διὰ νὰ το σχίσῃ. 75

60. Εὐὰ W: ἔδα K 61. ὅπου ἔχον (fortasse ποῦ χάσαν) W: ὅπου-
 χαν K καὶ βγήκασιν K: κ' ἐβγήκασιν W θλιμμένοι W: θλιμένη K
 62. μέσην W: μέσιν K τὸ δένδρον W: τοδενδρόν K ἔφειδι
 ἔγραφα: φίδι K: ἔφιδι W ἔνε ἔγραφα: ἔναι KW 63. ποῦ ἔγραφα:
 ὅπου K: ποῦ W τοὺς W: τοὺς K τὸ K: τ' W 64. ἀπανωθεὸς
 ἔγραφα: ἀπανωθεόν (;) K: ἀπάνωθεν W του K: τῶν W 65. ρομ-
 φαίαν K: Ῥομφαίαν W εἰς τὴν K: ἔς τὴν W εἰς ἔγραφα: καὶ (δια-
 γεγραμμένον) εἰς K: καὶ ἔς W ἄλλη του ἔγραφα: ἄλη του K: ἄλλην W

κοντάκι ἔγραφα: κον^{το} K: κοντάρι ὑποσημειῶνων fortasse κονδύλι W

66. γράφει W: γράφῃ K ἐξόρισιν W: ἐξόρησιν K πρωτοπλά-
 στου W: πρωτοπλάστου K 67. ἀπανωθεὸς K: ἀπάνωθεν W τῶν W:
 τῶν K 68 (δ/ε). τὸ Καλημέρα ἔγραφα: τοκαλημέρα K: τὸ κάλ' ἡμέρα W

69. καλημέρα K: καλ' ἡμέρα W μὴ λέγει W: μὴ λέγειν K με K:
 μ' W χέρα W: χεῖρα K 70. σταίνει W: στένει K ἔσον ρούκουνα
 (ὁχι ρούκανα ὡς ἀνέγνω W) τὸν K: ἔς τὸ ρούκανον τὸ W 71. φούμος W:
 φούμος K 72. Σολομῶνα W: σολομόνα K σοφόν W: σοφῶν K
 ἔς τὸν W: ἔσον K 73. μέ στέμμαν W: μεσέμμαν K ἦτον W: εἶτον K

74. ὀμπρὸς W: ὀμπρὸς K καπετάνης του W: καπετάνησον K

75. χεῖράς ἔγραφα: χεῖρας K: χέρας W θέλει νὰ τ' ἀφανίσῃ W: θέλλει
 ναταφανήσει K 76. ἀνασηκόνει W: ἀνασικόνει K σπαθίν, δείχνει W:
 σπαθίν, δείχνει K διὰ νὰ το σχίσῃ ἔγραφα: διανατὸ χάσει K: διὰ νὰ
 τὸ χάσῃ W

Γυναῖκες ἔξω στέκονται, τὴν κρίσιν ἀναμένουσαι,
καὶ τὸ παιδίον τοὺς βλέπουσιν, ζητοῦν ἐλεημοσύνην.

Ἀντίκρουτά τοὺς ἐκείνων (στέκονται) τέσσαρες (ἄνθρωποι) ἠματωμένοι,
80 καὶ τῶνε δίδουν τὴν βουλήν τὸ ποῦ νὰ κλείψουν. . . .

καὶ κείνοι ἀπολιθώθησαν καὶ ἔγινον ὡς λίθοι.

Ἀνετρανίζω καὶ θωρῶ τοὺς ἄρχοντας ἐκείνους
τὰ φρόνιμα καὶ φουμιστὰ, ἐξάκουστα κεφάλια.

Τὲς βάρκες ἔχουν ἄλογα καὶ τὰ κανάλια στράτες.

Τὸ στιχοῦργημα τοῦτο ἔχει βεβαίως μικροτάτην ποιητικὴν ἀξίαν, εἰ καὶ περιέχεται ἐν αὐτῷ εἰς ποιητικὸς μαργαρίτης, ὁ τελευταῖος στίχος

Τὲς βάρκες ἔχουν ἄλογα καὶ τὰ κανάλια στράτες.

Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ εἰμεθα βέβαιοι, ἂν ἔχωμεν πρὸς ἡμῶν τὸ ὄλον ἢ μόνον ἀπόσπασμα, καθ' ἣν εἰκασίαν ἐξήνεγκεν ὁ Βάγνερ, εἰπὼν αὐτὸ διαρρήδην *carminis fragmentum*¹, ἥτις δὲν φαίνεται ἀδικαιολόγητος. Ἀλλὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου βεβαιότητα θὰ παρεῖχεν ἢ δυστυχῶς μέχρι τοῦδε μὴ κατορθωθείσα ἀντιβολὴ τοῦ ὑπ' ἀρ. 33 κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σεραῖου, ἐν ᾧ περιέχονται *Στοιχοὶ πολλοὶ τῆς Βενετίας*², ἀποτελοῦντες οὐκ ἀπιθάνως τὸ αὐτὸ τοῦτο ποίημα³.

Οὐχ ἥττον καὶ οἷον πρόκειται ἡμῖν δὲν εἶνε ἀνάξιον λόγου ὑπὸ ἔποψιν περιγραφικὴν καὶ διότι ἐγράφη ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἐσώζοντο μνημεῖά τινα τῆς Βενετίας ἐκλιπόντα ἔκτοτε ἢ ἄλλα

77. γυναῖκες W: γυναίκες K 78. ἀντίκρουτά W: ἀντίκριτά K
ἐκείνων (στέκονται) τέσσαρες ἔγραψε: ἐκείνων στέκονται τέσσαρες
ἀνοί' K: στέκονται τέσσαρες ἔγραψε W ἠματωμένοι W: ἠματομέ-
νοι K 80. τῶνε ἔγραψε: τότε KW Ἐν τῷ κώδικι δὲν ὑπάρχει κενὸν ἐν
τέλει τοῦ στίχου 81. κείνοι W: κίνη K καὶ γίνονταν ἔγραψε: καὶ γύ-
νονταν K: κ' ἐγίνονταν W 82. θωρῶ W: θορῶ K 84. τὲς βάρκες
ἔγραψε: ταῖς βάρκες K: ταῖς βάρκαις W ἄλογα W: ἄλλογα K
στράτες K: στράταις W

¹ *Carmina graeca medii aevi* σ. 224 ἐν σημ.

² *Blass ἐν τῷ Hermes* Τόμ. ΚΓ' (1888) σ. 224.

³ *Krumbacher Geschichte der byzantinischen Litteratur* σ. 824. ἑλλ. μεταφρ. Σωτηριάδου Τόμ. Γ' σ. 74.

τινὰ διετηροῦντο κάλλιον ἢ νῦν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς μελέτης τῶν κυριωτάτων συγγραμμάτων περὶ τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ τοῦ δογικοῦ παλατίου, εἰς ἃ μνημεῖα κυρίως περιορίζεται ἡ περιγραφή τοῦ Ἑλληνος στιχουργοῦ¹. Ὡς τοιαύτην δὲ πηγὴν τῆς βενετικῆς μνημειολογίας ἐξήτασεν αὐτὸ ὁ Βενετὸς κ. Lionello Veni², εἰς ὃν ἀναφέρομαι, ῥητῶς αὐτοῦ μνημονεύων, ἐν τισὶ τῶν κατωτέρω.

Ὁ κ. Veni ὡς χρόνον τῆς συντάξεως τοῦ ποιήματος ὀρίζει τὰ τέλη τοῦ δεκάτου πέμπτου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος. Ἄλλὰ νομίζω, ὅτι οὐ μακρὸν χρόνον μετὰ τὴν ἄλωσιν πρέπει νὰ ποδεχθῶμεν συνταχθῆν τὸ στιχοῦργημα, ὅτε ἀκόμη δὲν εἶχεν εἰσαχθῆ εἰς τὴν νέαν ἐλληνικὴν ποίησιν τὸ ὁμοιότλευτον, εἰ καὶ ὁ ποιητὴς ἔχει ἤδη γνῶσιν καὶ ποιεῖται πού καὶ που χρῆσιν ὁμοιοκαταληξιῶν. Εἰς παρανόησιν δὲ περὶ τοῦ χρόνου θὰ ἠδύνατο νὰ γάγῃ ἡ ἐν στ. 52 μνεῖα τῆς λότζας (loggia). Ἄλλ' αὕτη δὲν εἶνε βεβαίως ἢ ὑπὸ τὸ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν κρημνισθῆν καὶ νῦν ἀνοικοδομούμενον κωδωνοστάσιον τοῦ Ἁγίου Μάρκου ὑφισταμένη ὠραία loggetta, ἣν ἔκτισε μόλις τῷ 1540 ὁ διάσημος ἀρχιτέκτων Ἰάκωβος Σανσοβίνος. Δοίξαν δὲ λέγει ὁ ποιητὴς τὸ περιστύλιον τοῦ δογικοῦ παλατίου, οὗ καὶ περιγράφει τινὰ τῶν κιονοκράνων.

Τοῦ Ἁγίου Μάρκου τὸ ἐσωτερικὸν ὅλως ἀτελῶς περιγράφεται ἐν τῷ ποιήματι. Πληρεστέρα πῶς δὲ εἶνε ἡ περιγραφή τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τὰ τέσσαρα ἄλογα τοῦ στ. 17 εἶνε οἱ γνωστοὶ χαλκοὶ ἵπποι, περὶ ὧν ἔγραψεν ὁ Μουστοξύδης, ὅστις ἐθεώρει αὐτοὺς ἔργον Ἑλληνος γλύπτου, μετακομισθῆν τὸν τέταρτον αἰῶνα κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκεῖθεν ἀπαχθῆν εἰς τὴν Βενετίαν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων

¹ Ἴδε *Camillo Boito* La Basilica di S. Marco. Ἐν Βενετίᾳ. 1888. — *Zanotto* Il palazzo ducale di Venezia. Ἐν Βενετίᾳ. 1853 - 61 ἐκ πολλῶν τόμων. — *Selvatico e Lazari* Guida artistica e storica di Venezia. Ἐν Βενετίᾳ. 1852.

² Un carne greco medievale in lode di Venezia ἐν τῷ *Ateneo Veneto* Anno XXV (1902) σ. 188 κ. ἑ.

τῆς τετάρτης σταυροφορίας¹. Ἄλλ' ὑπάρχουσι καὶ οἱ φρονούν-
τες, ὅτι οἱ τέσσαρες ἵπποι ἐκόσμου τὴν ἀψίδα τοῦ Νέρωνος ἐν
Ῥώμῃ, ὁπόθεν ἀπήχθησαν εἰς τὸν Ἰππόδρομον τῆς νεοκτί-
στου Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου².
Οἱ δὲ Προφήται καὶ Εὐαγγελισταί, περὶ ὧν ποιεῖται λόγον ἐν
στ. 20 κ. ε., εἶνε, καθ' ἃ ἀπέδειξεν ὁ κ. *Levi*³, ὡς καὶ ὁ ἅγιος
Mārkos μετὰ τοῦ περιώνυμου λέοντος (τὸ φοῦμος τῶν λεόντων),
ἐγγεγλυμμένοι ἐν μέσῳ τῶν ἐπιθεμάτων τοῦ μεγάλου κεντρικοῦ
τόξου. Ἐχομεν δ' ἐκεῖ πράγματι ἐπιγεγλυμμένους τοὺς τέσ-
σαρας Εὐαγγελιστὰς καὶ πρὸς τούτοις τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ,
τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Νῶε, ἥτοι ὀκτώ ἐν ὄλῳ γλυφάς. Καὶ σή-
μερον μὲν δὲν διακρίνονται αὐταὶ καθαρῶς ἕνεκα τῆς σκιᾶς καὶ
τῆς ὑπὸ τοῦ χρόνου μελάνσιως τῶν λίθων, ἀλλὰ κατὰ τὸν δέ-
κατον πέμπτον αἰῶνα, ἐτ' ἐγράφετο τὸ ποίημα, τὰ γλυπτὰ
ἐκεῖνα ἦσαν καινουργῆ.

Μετὰ δὲ τὴν περιγραφὴν ἄλλων τινῶν γλυπτῶν ἔς τὸ πρῶ-
τον τὸ καντούνιον (στ. 25-33) ὁ ποιητὴς εἰσέρχεται εἰς τὸ ἐσω-
τερικὸν τοῦ δογικοῦ παλατίου καὶ περιγράφει ἰδίως ἐν στ. 40
κ. ε. τὴν αἴθουσαν τοῦ Μεγάλου συμβουλίου. Ἡ δὲ ζωγρα-
φία, περὶ ἧς οἱ στ. 42 κ. ε., μὴ σωζομένη τὴν σήμερον, εἶνε
τῶν εικόνων τῶν καταστραφεισῶν ἐν τῇ πυρκαϊᾷ τῆς 20 Δεκεμ-
βρίου 1577, ἧτις παρανάλωσε μετὰ μεγάλου μέρους τοῦ πα-
λατίου καὶ τὰς τότε ὑφισταμένας ζωγραφίας τῆς αἰθούσης ἐκεί-
νης. Μεταξὺ δὲ τῶν ζωγραφιῶν ἐκείνων ἦτο καὶ ἡ παριστάνουσα
ἐπεισόδιόν τι τοῦ κατὰ Βενετῶν πολέμου, ὃν εἶχεν ἐπιχειρήσει
ὁ Φρειδερίκος Α' Βαρβαρόσσας (ὁ ῥήγας ὁ Μπαροῦσος στ. 50)⁴.

¹ *A. Mustoxidi* *Sui quattro cavalli della Basilica di S. Marco in Venezia. Ἐν Βενετίῳ.* — Οἱ τέσσαρες ἐν Ἑνετίῳ ἑλληνικοὶ ἵπποι... (ἑλλ. μετάφρασις ὑπὸ *Nicolò* σ. Ζερβοῦ. Κερκύρα. 1867. Τὴν γνώμην τῆς ἐξ Ἑλλάδος καταγωγῆς τῶν ἐν Βενετίῳ ἵππων ἀποδέχεται καὶ ὁ *Overbeck* *Geschichte der griechischen Plastik. Ἐν Λειψίῳ.* 1893. Τόμ. Β' σ. 508.

² *Selvatico-Lazari* *Guida di Venezia* σ. 7.

³ Ἐνθ' ἄν. σ. 190.

⁴ *Levi* Ἐνθ' ἄν. σ. 192.

Μακρὰ δὲ καὶ δυσανάλογος πρὸς τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ ποιήματος εἶνε ἡ περιγραφή τῶν γλυπτικῶν συμπλεγμάτων τῶν κοσμούντων τὰ ἐπίκρανα τῶν γωνιαίων κίωνων τοῦ παλατίου. Ὁρθῶς δ', ὡς ἐξ αὐτοψίας ἐπίσθην, ἀνεγνώρισεν ὁ κ. Λοβί ἐν στ. 55 κ. ἐ. τὴν περιγραφὴν τῆς παραστάσεως τῆς ἐν τῇ γωνίᾳ τῇ ἀντικρουζούσῃ τὸ κανάλιον (Rio) di Canonica. Τοῦ λόγου δὲ ὄντος περὶ τῆς γλυπτικῆς παραστάσεως τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας τῆς περιγραφομένης ἐν στ. 59 κ. ἐ., ἦν δύναται νὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης παρατιθεμένην ἐνταῦθα, ἐξ ἧς γίνεται φανερὰ ἡ ἀκρίβεια τῆς περιγραφῆς τοῦ ποιητοῦ, ὁ κ. Λοβί παρατηρεῖ τάδε· « Ἀληθῶς ἐν τῷ συμπλέγματι, περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος, ὅπερ εἶνε τὸ ὑπερκείμενον τοῦ κεντρικοῦ πρὸς τὴν μικρὰν πλατεῖαν (Piazzetta) κίονος, δὲν ὑπάρχει ὁ [ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ μνημονευόμενος] ἄγγελος. Ἄλλ' ὑπάρχει ὅμως ἐν τῇ αὐτῇ γωνίᾳ τοῦ παλατίου, ἀλλὰ πολὺ ὑψηλότερον, γλυπτὴ παράστασις τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, κραδαίνοντος διὰ τῆς δεξιᾶς μεγάλην σπάθην, ἐρειδομένην ἐπὶ τοῦ ὤμου, καὶ κρατοῦντος διὰ τῆς ἀριστερᾶς δελτίον (cartello) φέρον τὴν ἐπιγραφὴν ENSE BONOS TEGO MALORVM CRIMINA PVRGO. Καὶ δὲν δύναται μὲν νὰ αποκλεισθῇ ἡ σκέψις, ὅτι τὸ γλυπτὸν τοῦτο ἔχει σχέσιν μετὰ τοῦ ὑποκειμένου συμπλέγματος, δὲν εἶνε δὲ ἀπίθανον, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐπίστευσεν, ὅτι ἐνεγράφετο ἡ ἐξόρισις τοῦ Ἀδάμ· ἀλλὰ δὲν ἐννοοῦμεν ποῦ ποτε εἶδε τὴν λόγχην ».

Ταῦτα δὲ λέγων ὁ κ. Λεβί ἔχει ὑπ' ὄψιν τὴν παρὰ τῷ Βάγνερ ἐν στ. 65 γραφὴν κοντάριον. Διὸ προτείνει ἀντὶ τῆς λέξεως ταύτης νὰ γραφῆ μᾶλλον χαρτάκι¹. Καὶ ὅτι μὲν ὁ κ. Λεβί ὀρθότατα ἀνεγνώρισε τὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ περιγραφόμενα γλυπτὰ, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία. Καὶ ὁ ἀναγνώστης δὲ θὰ πεισθῆ ἐκ τῆς παρατιθεμένης εἰκόνας, ἣν παρέλαβον ἐκ φωτογραφίας τοῦ γνωστοῦ φωτογράφου τῆς Βενετίας Naya, ὅτι πράγματι ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ δὲν κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κοντάριον, ἀλλὰ περιελισσόμενον ἐνεπιγράφον χάρτην. Οὐχ ἤττον τὸ πταῖσμα δὲν εἶνε τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ τοῦ βιβλιογράφου, γράψαντος κοντάριον ἀντ' ἄλλης λέξεως, γραφείσης ἀρχῆθεν ἐν τῷ στιχουργήματι, καὶ τοῦ ἐκδότου Βάγνερ, ὅστις, μὴ πειραθεὶς ὡς ὁ κ. Λεβί νὰ ταύτιση τὰ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ περιγραφέντα, ἀφῆκε τὴν λέξιν ἀμετάβλητον. Ἄστοχεῖ δ' ὁμοίως ὁ κ. Λεβί περὶ τὴν ἀντικατάστασιν τῆς λέξεως ταύτης. Ἡ λέξις χαρτάκι καὶ παλαιογραφικῶς δὲν δύναται νὰ γείνη ἀνεκτὴ πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ κακῶς ἔχοντος κοντάριον καὶ ἀκατάλληλος ὅπως εἶνε πρὸς δήλωσιν μεγάλου χάρτου, ὅς ὁ κρατούμενος ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου. Ὁ ἐξελιγμένος ἐκεῖνος κύλινδρος παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις λέγεται κύλινδρος καὶ εἰλητάριον, παρὰ δὲ Βυζαντινοῖς τυλιγάδιον καὶ κοντάκιον, ἅτε περὶ κοντῶν περιελισσόμενος, ἐξ οὗ ὠνομάσθησαν ἐν τῇ

¹ Λεβί ἐνδ' ἀν. σ. 193.

ἐκκλησιαστικῇ γλώσση καὶ τάρχηθεν ἐν τοιοῦτοις εἰληταρίοις γραφόμενα ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα (κοντάκια)¹. Οὐδεμίᾳ δ' ἀμφιβολίᾳ, ὅτι ἐν τῷ ἀντιβολαίῳ ὑπῆρχεν ἡ λέξις κοντάκιν, ἣν ὁ βιβλιογράφος παρέφθειρεν εἰς κοντάριν.

Περὶ δὲ τῶν τελευταίων στίχων, ἐν οἷς περιγράφεται τὸ τρίτον σύμπλεγμα, τὸ τῆς πρὸς τὸν Ἅγιον Μᾶρκον γωνίας τοῦ παλατίου, ὁ κ. Λεβί λέγει, ὅτι ὁ ποιητὴς καὶ πάλιν πάσχει σύγχυσιν (*perde la staffa*) καὶ ὅτι οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ ποιήματος εἶνε ἀκατανόητοι σχεδόν. Ἄλλὰ δὲν ἔχει δίκαιον ταῦτα λέγων. Ἀρχοῦσι δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου αἱ ἐνταῦθα παρατιθέμεναι εἰκόνες 1 καὶ 2. Τούτων ἡ ὑπ' ἀρ. 1 παριστάνει τὰ ἀνάγλυφα τοῦ κιονοκράνου τοῦ περιγραφομένου ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου ποιητοῦ. Πᾶς ὁ ἀναγινώσκων τοὺς στίχους, ἐν οἷς τοῦτο περιγράφεται, ἐν παραβολῇ πρὸς τὴν εἰκόνα θὰ πεισθῇ περὶ τῆς περιγραφικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀκριβοῦς τοῦ στοιχοπλόκου. Παραθέτω δὲ πρὸς τοῦτο τοὺς στίχους τούτους ἐνταῦθα ἐν τῷ πεζῷ, παρεμβάλλων καὶ ὀλίγας τινὰς ἐξηγήσεις, ὅπου παρίσταται ἀνάγκη τοιοῦτων χάριν τελείας ἐρμηνείας αὐτῶν. *Ἄνεναντρίζω καὶ θωρῶ τὸ φουῖμος τῶν Προφήτων* (τὸν περίφημον προφήτην) — *τὸν Σολομῶνια τὸν σοφόν, καὶ κάθεται*

Ἄρ. 1.

¹ Ἐδουάρδου Θόμψωνος Ἐγχειρίδιον ἐλληνικῆς καὶ λατινικῆς παλαιογραφίας κατὰ μετάφρασιν Σπυρ. Π. Λάμπρου. Ἐν Ἀθήναις, 1903 σ. 105.

ἔς τὸν θρόνον — μὲ στέμμα τὸ βασιλικὸν ὡς ἦτον εἰς τὸν κόσμον. — Ὀμπρός ὁ καπετάνης του (ὁ πλησίον τοῦ Σολομῶντος ὄρθιος ἀνὴρ), καὶ κρίσιν ἐπολέμα (ἡσχολεῖτο περὶ τὴν κρίσιν ὁ Σολομῶν). — Βρόφος κρατεῖ ἔς τὰς χέρας του (ὁ καπετάνης), θέλει νά τ' ἀφανίσῃ. — Ἀνασηκόνει τὸ σπαθὶν, δείχνει διὰ νά το (προσποιεῖται, ὅτι) οχλοῖα (οὕτω κατὰ τὴν ἐμὴν διόρθωσιν τοῦ ἐν τῷ κώδικι χάσει). — Γυναῖκες ἔξω στέκονται,

Ἄρ. 2.

τὴν κρίσιν ἀναμένουν. — Καὶ τὸ παιδίν τους (τὸ ἐν καὶ μόνον, τὸ διαμψισθητούμενον) βλέπουσιν, ζητοῦν ἐλεημοσύνην.

Οὕτω τὰ πάντα εἶνε σαφῆ καὶ ὀρθά. Ἡ δὲ συνέχεια ἐξηγεῖται πλὴν ἐνός καὶ μόνου χωρίου ἄριστα, ἂν ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν ὑπ' ἄρ. 2 ἐνταῦθα παρατιθεμένην εἰκόνα, ἧτις παρίστανει τὰ ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐντετοιχισμένα ἐκ πορφυ-

ρίτου λίθου ἀνάγλυφα δύο ζευγῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ὧν ἡ ἐρμηνεία πολλαχῶς μέχρι τοῦδ' ἐπεζητήθη χωρὶς νὰ εὐρεθῆ βεβαία λύσις. Οὗτοι, εὐρισκόμενοι, ὡς δύναται νὰ πείσῃ ἡ εἰκὼν, ἀκριδῶς ἀπέναντι τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος γλυπτοῦ ἐπικράνου τῆς κρίσεως τοῦ Σολομῶντος, παριστάνονται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὡς εὐρισκόμενοι εἰς σχέσιν τινὰ πρὸς αὐτὸ, πιθανώτατα συμφώνως πρὸς τὰ λεχθέντα εἰς αὐτὸν ὑπὸ τινος τῶν ἐπιχωρίων ἐξηγητῶν. Οὗτοι εἶνε ἀναμφηρίστως ἐκεῖνοι, περὶ ὧν λέγει ὁ ποιητὴς

ἀντίκρουτά τους ἐκεινῶν τέσσαρες 'ματωμένοι.

Καὶ 'ματωμένοι μὲν εἶνε οἱ τέσσαρες ἄνδρες, διότι ὁ πορφυροῦς λίθος ἐμποιεῖ αἰσθησιν ἐν μέσῳ τῶν λευκῶν λίθων τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἁγίου Μάρκου, εἰς ἣν εἶνε ἐντετοιχισμένοι, καὶ τῶν κίωνων καὶ κιονοκράνων τοῦ δογικοῦ παλατίου. Τὸ δὲ τους μετὰ τὸ ἀντίκρουτα ἀναφέρεται εἰς τοὺς παριστανομένους ἐν τῷ ἐπικράνῳ τῆς κρίσεως τοῦ Σολομῶντος. Εἰς τούτους δὲ δίδουσι βουλήν τινα οἱ τέσσαρες 'ματωμένοι' διὸ διώρθωσα τὸ τότε τοῦ χειρογράφου εἰς τῶνθ. Ἀλλὰ τίς αὕτη ἡ βουλή δὲν γίνεται σαφὲς ἔνεκα τῆς παραφθορᾶς καὶ κολοβώσεως τοῦ δευτέρου ἡμιστιχίου τοῦ στ. 80. Σαφῆς δὲ εἶνε καὶ ὁ εἰς τοὺς τέσσαρας 'ματωμένους' ἀναφερόμενος ἐπόμενος στίχος

καὶ κεῖνοι ἀπολιθώθησαν καὶ 'γένησαν ὡς λίθοι.

Τοιαῦται αἱ παρατηρήσεις καὶ συμπληρώσεις μου εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ περὶ Βενετίας ποιήματος. Εὐχῆς δ' ἔργον εἶνε νὰ κατορθωθῆ ποτε ἡ ἀντιβολὴ τοῦ κώδικος τοῦ Σερατοῦ χάριν ὀριστικῆς αὐτοῦ ἐκδόσεως καὶ ἐξηγήσεως.